

WAAROM GEBRUIKT U 'VAN DIS' WEL/NIET?

Een enquête onder vakdidactici

Vijftien jaar geleden verscheen de 1e druk van de 'Didactische handleiding voor de leraar in de moedertaal' van Van Dis c.s. Deze voor het 'middelbaar onderwijs' samengestelde handleiding heeft vijf drukken beleefd. Aan een aantal vakdidactici moedertaal legden we de vraag voor: Waarom gebruikt u 'Van Dis' wel/niet? De door ons geënquêteerde didactici zijn verbonden aan universiteiten, nieuwe leraren-opleidingen (N.L.O.'s) en m.o.-opleidingen. De meesten doen er niets meer mee, sommigen heel erg weinig. Hieronder volgen hun argumenten waarmee de 'Didactische handleiding' wordt uitgeluid. Ze zijn vooral ook interessant, omdat ze ons iets vertellen over hoe vakdidactiek op opleidingsinstituten wordt gehanteerd.

ONDER ANDERE DAAROM . . .

Een beginnend leraar van nu zal lesgeven tot in de volgende eeuw. Hij moet weten dat er een verscheidenheid van doelen is waaruit hij steeds opnieuw met collega's, ouders en leerlingen kan kiezen. Hij moet twijfelen aan de traditionele onderwijsmethodes waarmee hij zelf is lastig gevallen en zich steeds afvragen of er geen zinvoller aanpak bestaat of ontworpen moet worden.

De handleiding geeft geen alternatieve doelen en methoden maar schrijft voor, beveelt aan. Nauwelijks twijfel aan de spreekbeurt, het opstel, het spellingsgeweten van de leerling, de cultuur-overdracht, kortom de invuloefening.

Onder andere daarom gebruik ik de handleiding niet op college. Ik noem hem alleen als naslagwerk i.v.m. de bibliografie achterin.

Dana Constandse (Universiteit Utrecht)

REEDS NA 15 JAAR EEN VEROUDERD BOEK

Drie uitgevers en een commissie van negentien auteurs moesten er destijds aan te pas komen om deze *Didactische handleiding voor de leraar in de moedertaal* te doen verschijnen. Een titel en een presentatie die ervoor zorgden, dat aan de autoriteit van het boek voorlopig niet te tornen viel. Al noemen de auteurs zich bescheiden 'toevals-didactici' die een 'boekje' uitgeven, vanaf 1962 zou het boek van Van Dis voorlopig de *handleiding* zijn. Taal- en letterkunde deed je grondig aan Universiteit of M.O.-cursus en hoe je als leraar Nederlands les moest geven stond in Van Dis. Daar stond althans neergeschreven, hoe de ervaren leraar met redelijke orde het al jaren naar eigen tevredenheid gedaan had.

Als ik het boek nu doorblader, dan brengt het mij in de sfeer van olielampen, pluchen tafelkleden en vooroorlogs cabaret. Zo'n vleugje nostalgie kan er weliswaar nog best

bij, maar het is merkwaardig, dat het een boek karakteriseert van nog geen 15 jaar oud. De wijze waarop hier geschreven wordt over leerlingen, de leerstof en het didactisch handelen van de leraar, maakt duidelijk hoeveel er in die vijftien jaar veranderd is. Leerlingen worden generaliserend aangeduid als 'onbevangen eersteklascertjes'; ze kenmerken zich door een sterk geheugen en zijn verheugd als ze een opstel mogen maken, de opdracht daartoe wordt handenwringend ontvangen. De kwaliteit van zo'n opstel zal overigens altijd weer tegenvallen, want *de leerling* is ook een jongen van veertien jaar met een troebel taalgevoel en zwak uitdrukkingsvermogen.

Er zijn ook leerlingen wier verlegenheid en angst uitzonderlijk groot zijn; treft de leraar ze, dan dient hij 'met rustige beslistheid' te trachten deze remmingen weg te nemen. Dit soort trefzekere didactische aanwijzingen zijn vooral bedoeld voor de nogal eens genoemde *beginnende* leraar. 'Wie fouten maakt, wordt voor het bord geroepen' en 'Elke les dient te beginnen met het overhoren van huiswerk. Dat legt verband met het vorige letterkundeuur en houdt het behandelde in het geheugen.'

Voor inhoud en functie van het taalgedrag blijkt in de lessen Nederlands nauwelijks aandacht te zijn. De leraar Nederlands is de bewaker van het formeel verzorgde taalgebruik. Troebel taalgevoel moet helder worden en het uitdrukkingsvermogen wordt versterkt. Discussies moeten in verzorgde taal geschieden; hier kan de leraar de vrijheid nemen bij fouten in taalgebruik, uitspraak of gedachtengang dadelijk in te grijpen.

Lukraak citeren is altijd oneerlijk en tegenover dit boekje zeker onverdiend. Het aangehaalde typeert echter een ontwikkeling, en bepaalde aspecten daarvan zijn mede door 'Van Dis' gestimuleerd. Aandacht voor jeugdlektuur was in 1962 zeker nog niet algemeen, op verschillende plaatsen in de Didactische Handleiding wordt het belang ervan echter onderstreept. Ook dramatische werkvormen komen voor in de methodische suggesties, aangeduid als 'dramatisering' en 'improviserend toneelspele'. Dit boek van vóór de VON met zijn bibliografie die teruggaat tot 1893 verwijst vooral naar het taalonderwijs zoals het was. Dat de schrijvers zich van een beginnende kentering bewust waren, blijkt uit het laatste hoofdstuk, over *De leraar-Nederlands in het geheel van de school*. 'Op scholen constateert men, dat het bevel 't niet meer doet ...' staat daar ondermeer.

Met iets dankbaars tegenover de auteurs, waarvan sommigen mij dan toch maar stimuleerden om leraar Nederlands te worden, zet ik het terug in mijn kast. Ergens tussen Gorters Mei en de Verkade-albums van Jac. P. Thijsse.

Johan Eimers (N.L.O. Nijmegen)

DE GRABBELTON VAN VOOR DE MAMMOET

Toen ik vijf jaar geleden gevraagd werd om aan de Nederlands-MO-A-opleiding van het Nutsseminarie te Amsterdam vakdidactiek te geven, stond de Didactische Handleiding op de boekenlijst, en de meeste studenten hadden hem gekocht. Ik moest er dus wel iets mee doen, maar heb het niet verder gebracht dan gebruik als discussiebasis en grabbelton met ideeën. Wij vonden de uitwerking van bijvoorbeeld het hoofdstuk over stelonderwijs ondoorzichtig, verbaasden ons over de enorme disharmonie tussen de

hoofdstukken over lees- en spraakkunstonderwijs, en vonden ook in de overige hoofdstukken veel ideeën irreëel. Vooral misten we een totaalvisie, en aansluiting bij publiek en doelstellingen van het mammoettijdvak. Het boek dat bij zijn verschijnen in 1962 een aanwinst was, bleek door de zich snel ontwikkelende didactiek achterhaald. Ik verstrekke studenten steeds vaker materiaal uit Moer en Levende Talen, liet de Didactische Handleiding helemaal naar de achtergrond verdwijnen, en heb hem vorig jaar als vakdidactisch handboek met blijdschap vervangen door Zeggen-schap van Griffioen.

Jan van der Valk (Part-time M.O.-opl. A'dam)

'ZELFGENOEGZAME ZEKEREN'

'En zijn (= de leraar Nederlands) hoge streven is hun oren en hun hart te openen voor de schoonheid van taal, zowel van volkstaal in allerlei schakering als van de taal van auteurs tegen wie zij op mogen zien. Kortom: hij is bij uitstek de man die jonge mensen voert naar de rijkdom van onze nationale cultuur en die hen tot deelhebbers aan die cultuur maken kan.' (p. 8)

Een citaat uit de inleiding van de *Didactische handleiding* dat laat zien hoe de commissie die indertijd deze handleiding samenstelde, dacht over de taak van de leraar moedertaal. Eén citaat, weliswaar, en als zodanig niet representatief voor de totale opvatting van de samenstellers. Ik wil proberen door het opnemen van een aantal citaten te laten zien wat mijn bezwaren zijn tegen de *Didactische handleiding*. Dat zijn bezwaren tegen *bepaalde* opvattingen, niet tegen alle.

Het is de moeite waard na te gaan hoe de leraar Nederlands in de onderwijsleersituatie moet zien te bereiken dat zijn leerlingen iets wijzer worden. In de paragraaf 'Declamatie' treffen we de volgende passage aan:

'In de hogere klassen wordt een steeds wijder gebied van de literatuur voor de leerlingen toegankelijk. De leraar zal hun hieruit de vrije keuze laten, maar corrigerend optreden als *de nog ongevormde smaak* of een *verkeerd beoordelen van eigen aanleg* de leerlingen op een dwaalspoor dreigt te brengen.' (p. 20)¹⁾

Over het stelonderwijs:

'Alle voor de laagste klassen aanbevolen opstelgenres moeten in de midden- en hogere klassen met de leerlingen meegroeien, wat enige verschuivingen met zich meebrengt. Zo verliest het verhalende genre zijn algemene didactische bruikbaarheid. Het houdt slechts vormende waarde als het zich door stijl- of compositiekwaliteiten ontwikkelt in de richting van het artistieke. *Slechts de leerlingen met een bijzonder talent mogen in de hogere klassen nog de verhaalvorm bezigen.*' (p. 43)

In het hoofdstuk 'Taalcultivering' treffen we de volgende volzin aan:

'Wedijver, gematigd doordat te allen tijde de onderhavige zaak in het centrum wordt geplaatst, prikkelt het meedoen van iedereen.' (p. 51)

Over de beoordeling van het opstel:

'Als hij de fouten heeft aangewezen, moet de leraar zijn oordeel over het opstel uitdrukken in een cijfer van 1 tot 10. De samengesteldheid van ieder schriftelijk eigen werk is oorzaak, dat kleurloze cijfers: 7-, 6+, 6-, 5½, die aan *gezond reagerende*

leerlingen weinig bevrediging schenken, het veelvuldigst optreden.' (p. 64)

Binnen het literatuuronderwijs is de cultuuroverdracht van groot belang:

'De leerlingen moeten in aanraking worden gebracht met enkele werken die dominant zijn in de Nederlandse cultuur. Die echte klassieke werken hebben als zodanig een leven en beweging in zich, *die jonge mensen als de hunne kunnen herkennen.*' (p. 100)

Mijn bezwaren hangen vooral samen met de zekerheden waarvan de *Didactische handleiding* doortrokken is. Zij legt de nadruk in het onderwijs bij de *leraar* en de *stof*. Over de leerling wordt slechts in bevoogdende termen gesproken. Immers, plaats je de leerling centraal, dan is onzekerheid je deel, en daar willen we niet aan.

De *leraar* is degene die de leerlingen met vaste hand leidt naar een door hem vastgesteld einddoel. De visie die leerlingen mogelijk op hun eigen ontwikkelingsgang ontwerpen (ontworpen hebben) blijft buiten beschouwing. En wat is dat einddoel? De kennis-making met en het accepteren van het 'grote' cultuurgoed dat zich weerspiegelt in onze taal. Die cultuur is er een waar ikzelf maar al te zeer in verweven ben, ondanks mijn nauwelijks op te sommen bezwaren tegen de sfeer van onderdrukking die haar beheerst. Het laatste dat ik wil, is dat leerlingen door mijn optreden als leerkracht leren met die cultuur akkoord te gaan.

Een leerling *is* al iemand, en ik vind het geen pas geven dat lieden die over gezond verstand beschikken kunnen menen dat die leerling net zo moet worden als zij.

Mijn bezwaren tegen het *vakinhoudelijke* aspect van de handleiding hangen samen met de hiervoor vermelde bezwaren tegen de opvatting over het leraarschap. Centraal staat die stof welke is voortgesproten uit een cultuur van zelfgenoegzame zekeren. Dat een zinnige groei van onderwijs zoals meer aspecten van het leven, gedragen wordt door vernieuwing komt niet ter sprake. En dan doel ik niet op vernieuwing van een structuur, maar op vernieuwing op het vlak van de samenwerking van mensen, van de inhoud.

Dat ik mijn studenten laat kennismaken met de *Didactische handleiding* komt doordat ik hen vertrouwd wil maken met de opvattingen zoals die bestaan op veel scholen waar zij zullen gaan werken, in de hoop dat zij zich dan zullen verzetten tegen dat soort opvattingen. Ik weet dat ik daarmee net zozeer een eenzijdige keuze doe als de samenstellers van de handleiding. Het verschil zit hem daarin, dat mijn studenten van mij te horen krijgen voor welke maatschappelijke overtuiging ik kies, terwijl de commissie net doet of onderwijs daar niets mee te maken heeft.

¹⁾ De cursiveringen in de citaten zijn van mijn hand.

Ron Plättel (Universiteit Groningen)

WÈL EEN WAARDEVOL LEESBOEK

Van Dis is eigenlijk nauwelijks een studieboek te noemen, in die zin dat je in de verschillende hoofdstukken zelfs geen globaal beeld krijgt van uitgangspunten en opvattingen betreffende de verschillende aspecten van moedertaalonderwijs die je in moderne vakliteratuur tegenkomt. Een waardevol leesboek is Van Dis wèl: geschreven vanuit de praktijk en dus met aandacht voor de problemen die zich in de interactie tussen leraar en leerling kunnen voordoen, vol tips en hints die ook nu nog bijzonder goed bruikbaar zijn.

Jan van Alphen (N.L.O. Tilburg)

TIEN JAAR GELEDEN AL EEN ANTIQUARISCH BOEK

Een didaxologie-met-register is niet bruikbaar binnen een leerplan didaktiek. Zelfs niet om zich tegen af te zetten. Dat ligt niet aan het gebrek aan een psychologisch-pedagogische basis, waar men in 1962 mee zat, maar aan het ontbreken van elke visie. Men besnuffelde in de inleiding wel zaken als integratie, maar werkte er niet mee. Voeg daarbij dat in de DH de individuele leerling ontbreekt en de bezinning op de bijdrage van het basisonderwijs, dan krijg je onder meer spreekonderwijs dat nauwelijks meer dan spreekbeurten is.

In de zestiger jaren kon niemand bezwaren bedenken tegen onderwijs dat een verdunning is van (vak)onderricht. Maar het gemis aan organiserende uitgangspunten en de overvloed aan stellingen zonder argumenten, storen nu wel. Het grootste bezwaar is dan ook dat de commissie zijn geesteskind - m.u.v. de bibliografie - in de steek liet. Dat maakte de DH tien jaar geleden tot een antiquarisch boek, op het moment dat de literatuur over opstelprocedures, individualisering van het lezen, jeugdlektuur en veel meer, loskwam.

Jan Franken (N.L.O. Tilburg)

DE GEEST VAN WACKERNAGEL

Met enkele citaten (uit de 4de dr.) wil ik trachten duidelijk te maken waarom ik 'Van Dis' niet gebruik.

'En zijn (d.i. de leraar pk) hoge streven is hun (dat zijn de leerlingen pk) oren en hun hart te openen voor de schoonheid van taal, zowel van de volkstaal in allerlei schakering als van de taal van auteurs tegen wie zij op mogen zien. Kortom: hij is bij uitstek de man die jonge mensen voert naar de rijkdom van onze nationale cultuur en die hen tot deelhebbers aan die cultuur maken kan.' (p. 8)

'En wanneer hij de taalontwikkeling van zijn discipelen leidt, is voor hem, als leraar, niet alles 'interessant', hij kent het begrip 'fout'. Hij moet vonnissen vellen, ook al kan het misdrijf hem belangwekkende gegevens schenken omtrent structuur en ontwikkeling van de taal.' (p. 12)

'Het is een voorwerp van voortdurende zorg voor de leraar-Nederlands, hoe hij de taal van de leerlingen kan verrijken, gezond maken en veredelen.' (p. 61)

'En aan deze vragen¹) gaat vooraf datgene wat hun beantwoording eerst tot een succes kan maken: het geloof van de leraar in de waarde van het literatuuronderwijs, zijn geloof in de zinrijkheid van zijn arbeid, zijn contact met het onderhavige werk, zijn geestdrift voor de poging jonge mensen en literatuur tot elkaar te brengen. Zonder dat geloof en die geestdrift gaat het niet.' (p. 105)

Deze vier citaten, mijmerend bladerend uit de veelheid van dergelijke wijsheden bijeen gelezen, spreken klare taal. In een andere publicatie²) merkt Van Dis over de leraar-Nederlands op, na treffende opmerkingen die bijna letterlijk gelijk zijn aan die in het eerste citaat: 'Hij heeft, volgens Wackernagel, ein hohepriesterliches Amt.'

1 Gevorderde lezers wil ik aanraden het werk in zijn geheel te lezen.

2 L. M. van Dis, Een didactiek voor het moedertaalonderwijs. In: Acht lezingen, Amsterdam, 1969. Blz. 48.

WACKERNAGEL

Deze geest, die zo huiveringwekkend schoon uit elke pagina van de Didactische handleiding spreekt, is het die mij doet schromen het werk door jonge, ongevormde geesten te laten bestuderen. Later, als zij in de praktijk hebben ervaren wat het zeggen wil leraar te mogen zijn, is het moment daar hen het onderhavige werk zwiigende, met een blik van verstandhouding in de handen te leggen.

Paul Kuyser (N.L.O. d'Witte Lelie, A'dam)

ONJUIST OM HET NU NOG TE GEBRUIKEN

In de inleiding vermelden de auteurs dat de leidraad bestemd is 'voor het onderwijs in de moedertaal aan scholen voor *voortgezet* onderwijs en aan kweekscholen'.

De taalkundig geschoolde auteurs hebben listig het bepaalde lidwoord 'de' vóór 'scholen voor voortgezet onderwijs' weggelaten.

Maar de beperking van dit begrip blijkt heel duidelijk uit het werk. Dat mavo en l.b.o. ook deel uitmaken van het voortgezet onderwijs is voor de commissieleden geen punt van overweging ('... in alle *leidende* functies is het noodzakelijk dat de functionaris zich helder uitdrukt').

Vermoedelijk verkondigden deze 'toevalsdidactici' (hiermee kenschetsen ze zichzelf) trouwens de bij het middelbaar onderwijs destijds heersende opvatting. Maar ... het werk, dat inmiddels de 5e druk heeft beleefd, wordt nog steeds op de markt gebracht. En er is intussen in de laatste tien à vijftien jaar toch wel iets veranderd in de onderwijswereld (emancipatie-gedachte).

We beperken ons tot wat fragmentarische opmerkingen, die naar we hopen, toch een redelijk beeld geven van deze leidraad.

Zo wordt de school nog in hoofdzaak beschouwd als een instituut voor cultuuroverdracht, waarbinnen 'het eerbiedig lezen' van 'ons nationaal cultuurgood' een voorname rol speelt.

In het hoofdstuk 'het spreekonderwijs' wordt o.m. aanbevolen dat de leraar er in een korte inleiding op wijst dat leren spreken een noodzakelijk onderdeel is van het vak Nederlands, waarna hij als passende ouverture het best kan aanvangen met 'het voordragen van een eenvoudig gedicht'. Hardop-lezen als onderwijsmiddel wordt ook in dit kader aanbevolen. Deze 'aktiviteit' kan tevens functioneren als inleiding tot het literatuuronderwijs. Maar, voegen de auteurs hieraan toe, we moeten er dan wel voor zorgen dat deze les niet ontaardt in een dommeluurtje. Hierna worden diverse didactische 'foefjes' aangereikt om dat dommelen - kennelijk ervaren als een frekwent voorkomend begeleidend verschijnsel bij het hardop-lezen - te voorkomen.

In de relatie leraar-leerling wordt gekozen voor de autoritaire leraar: 'De leraar Nederlands moet vonnis vellen, hij is leider'. 'Natuurlijk is het zaak dat de leraar geen ogenblik de leiding uit handen geeft; alleen hij heeft de eindbeslissing. De leerlingen moeten zijn autoriteit aanvaarden en hun 'oordeel' aan het zijne toetsen' (dit n.a.v. oordelen, in cijfervorm, over discussies).

Conclusies:

Het boek zal tijdens de eerste verschijning voor een beperkt gebied van het voortgezet onderwijs, binnen de toenmalige onderwijsfilosofie, wel zijn nut gehad hebben.

Maar: Het onderwijskundig onderzoek heeft niet stilgestaan. In vrij veel geschriften is bv. de relatie leraar-leerling aan de orde gekomen.

Sociolinguistische publikaties hebben een nogal ingrijpende invloed gehad op het bezig zijn met taalbeschouwing.

Veranderde inzichten in het wezen van de communicatie hebben opvattingen over het fenomeen 'taalbeheersing' grondig gewijzigd.

Een andere benadering van het lektuur-/literatuuronderwijs - écht uitgaan van de belangstellingssfeer van de leerling; hij draagt in eerste instantie aan - wint steeds meer terrein.

De mogelijkheid en wenselijkheid van projektgericht onderwijs wordt op z'n minst door velen positief gewaardeerd.

Van al deze ontwikkelingen vinden we, ook na de grondige herzieningen in de vierde druk, die het boek overigens niet evenwichtiger gemaakt hebben, niets ('het spreek-onderwijs') of veel te weinig terug.

Het feit dat de uitgebreide bibliografie geen artikelen vermeldt die na 1970 verschenen zijn, is in dit verband tekenend.

Wij achten daarom het nog steeds verschijnen en gebruiken van dit werk onjuist. Het is achterhaald.

Jan Wallert (N.L.O. Zuidwest-Ned.)

Bernard Schut (Universiteit Leiden)

TE WEINIG HOUVAST

Op de boekenlijst van de S.O.L. zal men vergeefs zoeken naar de 'Handleiding' van Van Dis. Het is overigens tekenend voor de stand van zaken in de didactiek van het moedertaalonderwijs dat de vraag of je die handleiding wel of niet gebruikt, nog steeds serieus gesteld kan worden. Het boek is meer dan 15 jaar geleden geschreven en in die 15 jaar is er op onderwijskundig gebied toch wel het een en ander gebeurd. Het zegt ook iets van de verdienste van Van Dis voor het moedertaalonderwijs: wat hij bijvoorbeeld beweerd heeft over de positie van het moedertaalonderwijs in de school en de relatie tot andere vakken, is nog steeds actueel.

De 'Handleiding' wordt op de S.O.L. niet gebruikt, omdat het de aanstaande leraar te weinig houvast geeft bij de problemen waar hij in de praktijk voor komt te staan: het is te eenzijdig gericht op het oude v.h.m.o. en het mist een theoretische fundering. Wat we nodig hebben is een didactiek die de leraar helpt bij het zoeken naar oplossingen voor didactische problemen. Dat is iets anders dan een verzameling aanwijzingen en 'pedagogische en didactische wenken' zoals je ze in de 'handleiding' aantreft. Dat is ook iets anders dan een serie leuke ideeën voor de vulling van de lessen zoals je ze vaak in onze vaktijdschriften (*Moer* niet uitgezonderd) aantreft. Een didactiek voor het moedertaalonderwijs zal moeten worden ontwikkeld in samenwerking met onderwijskundigen, taal- en taalbeheersingskundigen. Zo'n didactiek is er nog niet. Op de

boekenlijst van de S.O.L. zoek je niet alleen tevergeefs naar Van Dis' 'Handleiding', je vindt er geen enkel Nederlandstalig boek over de didactiek van het moedertaal-onderwijs.

P. H. S. Batelaan (hoofddocent Nederlands S.O.L., N.L.O. Utrecht)

'VAN DIS' EN DE PLAATS VAN VAKDIDACTIEK IN DE M.O.-OPLEIDING

De plaats van het 'pedagogisch gedeelte', één van de acht examenonderdelen, is voorzover ik dat kan overzien binnen de opleiding Nederlands MO-A aan de erkende instituten in de laatste 35 jaar nauwelijks veranderd.

De commissie Van den Ent, die in 1941 het rapport 'Het onderwijs in de Nederlandse taal en letterkunde op de middelbare school' opstelde, was erg bezorgd over de lerarenopleiding. Zij sprak als haar mening uit, dat 'het verwerven van deze (MO-)acte geen *waarborg* geeft, dat de candidaat voor de leraarstaak voldoende voorbereid is'. De opleiding zorgde voor 'grondige kennis van de leerstof, zodat de leraar er boven staat' en 'inzicht en parate kennis om slagvaardig te zijn op elk ogenblik en bij alle voorkomende gevallen'. Maar er moest méér gebeuren: 'De candidaat moet inzicht verkrijgen in het doel en het wezen van moedertaalonderwijs; de aanstaande leraar moet de school binnentreden met een helder inzicht in zijn taak en met kennis van de wegen waarlangs en de middelen waarmee hij zijn doel het best nastreeft.' Ik citeer nog even verder: 'Meer aandacht verdient de methodiek en didactiek van het moedertaal-onderwijs, dat niet *als bijzaak* maar als *integrerend deel* van de examenstudie beschouwd moet worden.' (96, 99) Het is er bij de MO-opleiding niet of nauwelijks van gekomen. Men informere bij studenten en ex-studenten van de officiële opleidingsinstituten en men raadplege de studiegidsen! Het pedagogisch gedeelte is 'bijzaak' gebleven en, ondanks alle veranderingen ten goede, geen 'integrerend deel van de opleiding' geworden. De commissie gaf in 1941 al aan wat de knelpunten waren:

- 1 Er was geen verplichting tot praktische oefening (hospiteren), ook niet voor de vele onderwijzers die de opleiding volgden, hoewel zij 'het voordeel hebben van ervaring bij klassikaal onderwijs, die hun ook later te stade zal komen'.
- 2 Het aantal lesuren voor didactiek en methodiek was te beperkt.
- 3 Er waren geen vakdidactici.
- 4 Er was geen didactische handleiding.

De eerste twee punten knellen nog steeds; het derde punt is geen punt meer en het vierde wordt hier wat nader bekeken.

Tot 1962 heeft het rapport Van den Ent zelf gediend als didactische handleiding. Dit blijkt o.m. uit de titels voor het 'Paedagogisch opstel' (Tijd: 2½ uur) dat de kandidaten moesten schrijven:

1955: Synoniemen-behandeling (zie rapport blz. 70)

1956: Goed lezen is een kunst, die als elke kunst geleerd moet worden (zie rapport blz. 25: Goed lezen)

1958: Wanneer en hoe wilt U de voornaamwoorden behandelen? (zie rapport blz. 51-53)

In 1962 verscheen de 'Didactische handleiding voor de leraar in de moedertaal', samengesteld door een commissie onder voorzitterschap van L. M. van Dis. Dit boek, samengesteld 'in het bijzonder ten dienste van de aankomende leraar', werd en wordt gebruikt aan alle opleidingen. Alle leraren-MO kennen 'Van Dis'. De nieuwe commissie stelde zich bescheiden op:

'Wij menen dat een didactische leidraad toch zin heeft, al zijn de pedagogische problemen nog lang niet volledig onderzocht. Ook wij zijn allen tot op zekere hoogte 'toevalsdidactici'. Ook wij doen ons werk veelal intuïtief.' (14) Dit in antwoord op de kritiek van M. J. Langeveld, die vond, dat de leden van de commissie Van den Ent een theoretisch-pedagogische fundering misten.

C. M. Geerars (Levende Talen, 1964, 21-36) noemt de Handleiding een 'ideële beschrijving' als hij kijkt naar de 'gebroken werkelijkheid' van de onderwijspraktijk. Hij somt een groot aantal punten op die in lerarenopleiding een plaats moeten krijgen. Gaat u maar na of er in de didactieklessen in de MO-opleiding aandacht besteed werd/wordt aan puberteitspsychologie, methodisch spreken, gesprekstechniek, vrije expressie, creatief spel, gebruik van audiovisuele middelen, jeugdlektuur en voorbereiding op de correctietaak! Al deze punten werden in de handleiding al aangestipt. Als middel om zich te oriënteren is zij zeker nuttig geweest. De stroom van artikelen in vakbladen vaak geschreven n.a.v. de handleiding heeft haar overbodig gemaakt. De toevalsdidactici moeten plaatsmaken voor de vakdidactici. Vandaar dat de uitgevers van de handleiding melden, dat zij 'niet meer leverbaar' (1976) is. De uitgever van 'Zeggen-schap' meldt dan ook: 'Dit boek van Jan Griffioen, vakdidacticus, mag met recht een waardig opvolger van de Didactische Handleiding van dr. L. M. van Dis genoemd worden.' (Met welk recht staat er overigens niet bij.) Aan de MO-opleiding zal Griffioen het wel maken, denk ik. Maar of dit, gezien de nog steeds bestaande knelpunten, wel een waarborg geeft zoals Van den Endt dat wenste, blijft de vraag. Maar goed, als we een paar jaar verder zijn is ook de MO-A-er 'niet meer leverbaar'.

Kees Pouw (M.O.-opl. Deventer)

VERGELIJKING MET ZEGGEN-SCHAP

Bij het maken van enkele kanttekeningen bij de handleiding van Van Dis c.s. ontkom je niet aan de verleiding het boek te vergelijken met 'Zeggen-schap' van Jan Griffioen. In bepaalde opzichten is deze vergelijking oneerlijk, maar ze werkt wel verhelderend. De handleiding is het resultaat van het werk van een commissie en geeft een samenvatting van inzichten en ideeën met betrekking tot het onderwijs in de moedertaal. Het is een momentopname, geen stellingname. Een citaat als het volgende is veelzeggend: 'Een van de grote wijzigingen is zeker dat de verdeling van ons vak van onderwijs in allerlei aparte onderdelen veel minder wordt geaccepteerd.' Is de commissie het hiermee eens? Zo ja, wat zijn dan de konsekwenties? etc.

Het boek van Griffioen inspireert, het is een standpuntbepaling die dwingt tot kritische studie en nadere bezinning. Wanneer je de inhoudsopgave van beide boeken vergelijkt realiseer je je hoe snel de inzichten zich in de loop van ± 15 jaar kunnen wijzigen. Ter illustratie: beide boeken handelen over het moedertaalonderwijs. In de handleiding

wordt daarmee bedoeld het Nederlands, het ABN, in Zeggen-schap de taal van het kind als resultante van het milieu. Twee standpunten die beide geweldig grote konsekwenties voor ons taalonderwijs hebben. Als tweede voorbeeld het onderdeel spraakkunstonderwijs. Voor de samenstellers van de handleiding is dit nog een vanzelfsprekend onderdeel van het moedertaalonderwijs. Zij volstaan dan ook met een kritische beschouwing van de ontleedpraktijk en geven daarbij vele nuttige en praktische suggesties. Griffioen daarentegen pleit voor afschaffing van dit onderdeel. Hij doet dat overigens weinig overtuigend en beperkt de taalkunde teveel tot het traditionele ontleden.

Is nu het ene boek beter dan het andere? Een antwoord op deze vraag is niet goed mogelijk. Beide zijn 'uitkristalliseringen' van onderwijskundig denken in een bepaalde tijd, wat een kwalitatieve vergelijking onmogelijk maakt. De handleiding is een kristal met allemaal matglanzende facetten. Zeggen-schap een kristal met enkele flonkerende facetten, maar ook met een paar doffe, ja zelfs nog niet ruw aangeslepen vlakken, bv. het facet taalbeschouwing.

Geurt van Hierden (N.L.O., V.L.V.U., A'dam)

KRITISCH TEGEN AFZETTEN

Als je de activiteiten van 'mijn hospitanten' en mij binnen het vakdidactische part van onze lerarenopleiding kwantificeert tot honderd eenheden, dan vult 'Van Dis' een eenheid. We gebruiken uit de Handleiding de volgende onderdelen vanwege hun meestal indirecte waarde:

Renders' bibliografie, degelijk maar grotendeels anachronistisch; de Inleiding met z'n beknopte exemplarische historie van de 'radikale afhankelijkheid van de moedertaal-leraar t.o.v. de wetenschappelijke neerlandistiek', bij voorbeeld binnen het discussietema: waarom pedagogiek, onderwijsfilosofie etc. minimaal relevant blijken te zijn (geweest?) voor de onderwijspraktijk; tenslotte de in de Handleiding verspreide doelstellingen-formuleringen, voornamelijk om er de heersende praktijk en onszelf kritisch tegen af te zetten.

Kortom: in mijn bezig zijn met de 'facetten van de ene edelsteen: het moedertaal-onderwijs' (p. 15) is de waarde van 'Van Dis' plusminus 1 op 1000. En niet in de laatste plaats omdat, in tegenstelling toch ook met Griffioens didactiek, de (ook talige) interessen en belangen van de leerlingen, in 1964 nog wel 'onze rekrutjes' (p. 94) genoemd, bij Van Dis c.s. te vaak marginaal blijven.

Frans Zwitserlood (Universiteit van Amsterdam)